

ГІБРИДНІ КОНФЛІКТИ ХХІ СТОЛІТТЯ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО НАРАТИВУ

Чубур Н. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри політичних технологій
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна*

Сучасна фаза становлення української державності характеризується вагомим впливом гібридних конфліктів, що інтегрують військові, інформаційні, політичні та культурні засоби впливу. Найбільш чітко ця динаміка простежується в умовах російсько-української війни, яка розпочалася у 2014 році та набула ознак повномасштабного збройного протистояння у 2022 році. У таких умовах історичне знання перестає функціонувати виключно як академічна галузь і набуває прикладного значення як інструмент інформаційного протиборства, зокрема у сфері інтерпретації минулого, легітимації політичних рішень і протидії дезінформації. Водночас історія відіграє ключову роль у процесах консолідації суспільства та формування національної ідентичності, особливо в умовах зовнішньої агресії.

У новітній історії гібридні підходи до ведення війни особливо яскраво проявилися наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. Зокрема, під час війни в Перській затоці поряд із військовими операціями активно застосовувалися інформаційні кампанії та контроль медіа-простору: в першу чергу, пропагандистські заходи були націлені на деморалізацію іракських військ, по друге – на легітимізацію втручання для міжнародної спільноти. Подальший розвиток гібридних стратегій спостерігався у ході війни в Іраку, де важливу роль відігравали психологічні операції та робота з громадською думкою. Ця війна характеризувалася ще більшою інтеграцією інформаційних технологій: психологічні операції, контроль медіа та онлайн-кампанії впливали на внутрішнє населення та міжнародну думку.

Водночас російсько-грузинська війна продемонструвала поєднання військових дій із кібератаками та інформаційною пропагандою. Вперше цифровий простір став безпосереднім інструментом ведення бойових дій. Окремим прикладом є Арабська весна, під час якої соціальні

мережі та інформаційні технології стали ключовим інструментом мобілізації населення та впливу на політичні процеси. Ці події засвідчують поступову еволюцію гібридних війн у напрямі зростання ролі інформаційного та цифрового компонентів у сучасних конфліктах.

Гібридні війни мають потужний політичний вимір, оскільки вони спрямовані на зміну політичної поведінки та свідомості суспільства. Вони використовують комплекс засобів – дипломатичні, інформаційні, економічні та культурні – для досягнення стратегічних цілей без прямого застосування класичної військової сили. Окремо слід відзначити інформаційні операції, що займають одне з провідних місць. За визначенням В. Горбуліна, сучасні конфлікти характеризуються розмитістю меж між війною і миром, що дозволяє використовувати історичні наративи як інструмент геополітичного впливу [1, с. 45–47]. У цьому контексті історична пам'ять стає об'єктом маніпуляцій, спрямованих на підрив державного суверенітету та формування викривленого бачення минулого.

Одним із ключових напрямів гібридного впливу є нав'язування альтернативних історичних інтерпретацій. Зокрема, російська пропаганда активно експлуатує концепт «спільної історії» та «єдиного народу», що має на меті делегітимізацію української державності. У своїх роботах Є. Магда підкреслює, що інформаційна складова війни спрямована на руйнування ідентичності через переосмислення історичних фактів [2, с. 112–115]. Це зумовлює необхідність критичного перегляду історичних джерел та наративів у сучасній українській історіографії.

Водночас сучасні дослідження вказують на активне використання інструментів цифрової пропаганди – зокрема, соціальних мереж, бот-мереж і псевдоісторичних медіапроектів – для поширення викривлених інтерпретацій минулого. Окремим напрямом є також «меморіальна політика», яка включає боротьбу за символічний простір: перейменування топонімів, демонтаж імперських і радянських пам'ятників, а також формування нових пантеонів національної пам'яті.

У цих умовах актуалізується потреба у критичному переосмисленні джерельної бази та історичних наративів у межах сучасної української історіографії. Це передбачає не лише верифікацію фактів, а й впровадження міждисциплінарних підходів, зокрема залучення методів Memory Studies та Digital Humanities, що дозволяє більш ефективно протидіяти інформаційним маніпуляціям і формувати стійкий національний історичний наратив.

Паралельно з цим гібридна війна виступила потужним стимулом для інтенсифікації розвитку української історичної науки. Спостерігається активний процес перегляду й демонтажу радянських та постімперських історіографічних моделей, які тривалий час визначали

зміст гуманітарного дискурсу. Як зазначає Георгій Касьянов, сучасна політика пам'яті в Україні демонструє поступовий відхід від пострадянських інтерпретацій і перехід до формування самостійного національного історичного нарративу [3, с. 210–215].

Ця трансформація знаходить своє відображення у переосмисленні ключових історичних подій і постатей, зокрема таких, як Українська революція 1917–1921 років чи діяльність Степан Бандера, а також у зміні підходів до інтерпретації складних і суперечливих періодів минулого. Водночас відбувається оновлення змісту шкільних і університетських програм, де більший акцент робиться на багатоперспективності, критичному аналізі джерел і формуванні історичного мислення.

Крім того, важливим чинником є відкриття архівів, зокрема матеріалів радянських спецслужб, що дозволяє дослідникам працювати з раніше недоступними джерелами та уточнювати історичні реконструкції. Значну роль також відіграють інституції, такі як Український інститут національної пам'яті, які формують державну політику пам'яті та сприяють популяризації науково обґрунтованого бачення історії.

У підсумку, ці процеси свідчать про глибоку трансформацію української історичної науки, яка поступово інтегрується у світовий науковий простір і водночас виконує важливу суспільну функцію в умовах триваючого геополітичного протистояння.

Важливим доповненням до українського досвіду є напрацювання західних країн у сфері протидії гібридним загрозам. Зокрема, у країнах Балтії та Скандинавії активно впроваджуються стратегії інформаційної безпеки, що базуються на розвитку медіаграмотності та критичного мислення населення. У доповідях NATO Strategic Communications Centre of Excellence наголошується, що історичні нарративи є одним із ключових інструментів інформаційного впливу, а їх захист потребує системної державної політики.

Крім того, досвід European Union демонструє ефективність комплексного підходу до протидії дезінформації, зокрема через діяльність East StratCom Task Force, яка займається виявленням і спростуванням пропагандистських повідомлень. У цьому контексті історія розглядається як складова стратегічних комунікацій, що формує довіру до державних інституцій.

Суттєвим чинником трансформації історичного нарративу є також розвиток освіти та науки. В умовах інформаційної війни особливого значення набуває формування критичного мислення та навичок роботи з історичними джерелами. Як зазначає Н. Яковенко, історія повинна розглядатися як інструмент розуміння складних соціокультурних процесів, а не як засіб ідеологічного впливу [4, с. 18–20]. У цьому

контексті важливу роль відіграють освітні реформи та оновлення навчальних програм.

Крім того, сучасні гібридні конфлікти сприяють формуванню нової колективної пам'яті, яка базується на досвіді війни та спротиву. Як наголошує Т. Снайдер, історія Східної Європи є полем боротьби між різними інтерпретаціями минулого, що безпосередньо впливає на політичні процеси сучасності [5, р. 56–60]. Таким чином, український історичний наратив формується не лише під впливом академічних досліджень, але й у процесі суспільного переживання сучасних подій.

Отже, гібридні конфлікти ХХІ століття виступають потужним чинником трансформації українського історичного наративу. Вони зумовлюють переосмислення минулого, активізацію історичних досліджень та формування нової національної ідентичності. У цих умовах історія стає не лише предметом наукового аналізу, а й важливим інструментом забезпечення інформаційної та культурної безпеки держави.

Література:

1. Горбулін В. П. Гібридна війна: все тільки починається... Київ : НІСД, 2017. 304 с.
2. Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків : Віват, 2015. 304 с.
3. Касьянов Г. В. Past Continuous: історична політика 1980-х – 2000-х. Київ : Laurus, 2018. 420 с.
4. Яковенко Н. М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця ХVІІІ ст. Київ : Критика, 2006. 584 с.
5. Snyder T. The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America. New York : Tim Duggan Books, 2018. 368 p.